

Проблеми любові і вимогливості у вихованні дітей

У статті розкриваються проблеми взаємозв'язку любові і вимогливості у формуванні особистості молодших школярів.

Ключові слова: гуманна педагогіка, особистість, виховання, любов, вимогливість.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Звертаючись до батьків і педагогів у фільмі „Вчитель” (1970 р.), у своїх роздумах про виховання дітей Василь Олександрович Сухомлинський наголосив: „Дехто думає, що любити дітей це найлегша справа, найпростіша. Бути добрим, бути рідним своїй дитині, бажати добра, бути доброзичливим – це вже і є любов. Насправді це не так. Любити дітей – це, як б сказав, найтонша, найскладніша і наймудріша річ, яка приходить з досвідом. Справжня любов поєднує в собі відповідальність за дитину і бажання добра. Якщо є відповідальність, то є і вимогливість. Справжня вимогливість – це дитя любові і відповідальності”.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті – розкрити продуктивні компоненти проблеми любові і вимогливості у вихованні дітей початкової школи у педагогіці Василя Сухомлинського.

Аналіз досліджень і публікацій... Актуальні аспекти педагогічної теорії і практики Василя Сухомлинського розглядалися у працях І. Беха, Н. Гупан, Н. Дічек, О. Савченко, О. Сухомлинської, І. Зязюна, В. Кузя, М. Сметанського, М. Антонця, В. Федяєвої. Предметом вивчення українських (М. Антонєць, І. Бех, А. Богущ, Л. Бондар, І. Зязюн, В. Кузь, О. Савченко, М. Сметанський та ін.) та російських вчених (А. Борисовський, М. Мухін, В. Риндак) стали складові його педагогічної системи. Спадщину нашого видатного земляка також досліджують Х. Франкос і М. Ціандзі (Греція), В. Іфферт, Р. Штайник, Е. Гартман (Німеччина), М. Библюк, С.Лашин (Польща), Л. Мілков (Болгарія), Бі Шуджі, Ван Ігао (Китай), А. Кокеріль (Австралія) та ін. Автори у наукових розвідках наголошують на любові до дітей у педагогічних працях та учительській діяльності педагога – гуманіста, хоч у його моделі Павлиської середньої школи раціонально поєднувалися любов і вимогливість, організованість і дисципліна, свобода і відповідальність, ініціатива і творчість. Ці напрями його педагогічної творчості приваблюють насамперед практичних працівників – учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу... Педагогічна система Василя Сухомлинського у сучасних умовах пролонгується у компетентісно орієнтовану освіту і залишається продуктивною і актуальною в умовах модернізаційних змін насамперед в системі початкової освіти. Державний стандарт початкової загальної освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462, визначає мету початкової школи з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів початкових класів, визначає зміст початкової загальної освіти, який ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави [1, с.1]. Ці концепти базуються на цінностях гуманної педагогіки, зокрема організації навчально-виховного процесу у Павлиській школі за життя Василя Сухомлинського, який ґрунтувався на засадах особистісно зорієнтованого і компетентісного підходів з високим рівнем результативності засвоєння змісту початкової загальної освіти [2]. Учитель успішно формував у своїх вихованців на основі принципів любові і вимогливості такі ієрархічно-підпорядковані компетентності як ключова, загальнопредметна і предметна, здатність дитини застосувати у спілкуванні різні способи взаємодії, насамперед мовні, формував навчальні та трудові навички, навички індивідуальної та колективної праці, створення ситуації успіху для володіння соціальними ролями відповідно до вікових особливостей учнів. Особливу увагу Василь Сухомлинський приділяв таким ключовим компетенціям як вміння вчитися, загальнокультурній, громадянській, здоров'язбережувальній, соціальній та комунікативній і досягав у цьому беззаперечних успіхів. Широке поле діяльності щодо опанування вихованцями естетичними компетентностями забезпечувалося як в урочній, так і в позаурочній діяльності, де діти на уроках, на заняттях гуртків і студій опановували предметними мистецькими компетентностями, у тому числі музичними, образотворчими, хореографічними, театральними, що проявлялося у численних шкільних святах, творчих звітах та зустрічах з батьками. Особливо успішним був Учитель у формуванні у своїх вихованців предметної природознавчої компетентності, яка розглядається у

Державному стандарті початкової загальної освіти як особистісне утворення, що характеризує здатність учня розв'язувати доступні соціально і особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин „людина – природа” [1, с.2]. Учитель із Павлиша тут був неперевершений. Виділимо, на наш погляд, основні педагогічні напрями, обґрунтовані Василем Олександровичем, реалізація яких сприяла вдосконаленню навчально-виховного процесу на основі взаємозалежних складових – любові і відповідальності [2-5].

Гуманізація шкільного життя – загальний і визначальний принцип педагогічного процесу, який ґрунтувався на розробленій Василем Олександровичем концепції дитячого щастя. Сухомлинський зазначав, що дитина має бути щасливою вже сьогодні. Він добирав, розробляв технології навчання, які враховували дитячі запити, інтереси, здібності. Педагог наголошував на тому, що форми роботи з дітьми мають бути доцільними, розвивальними, враховувати реальні умови життя, соціальний досвід учнів.

Навчально-виховний процес досягав гармонійної взаємодії всіх його учасників: педагогів, учнів, батьків, громадськості. Першочергове завдання, яке директор наполегливо вирішував тривалий час, – створення колективу педагогів-одномумців, спроможного розв'язувати найскладніші проблеми діяльності школи. Успішний розвиток дитячої особистості забезпечувався при реалізації всіх складників навчально-виховного процесу: розумового, морального, трудового, фізичного, естетичного. Методи виховання у початковій школі, за Сухомлинським, можна поділити на дві групи: перша – методи, які забезпечують первинне сприймання знань і вмінь учнями; друга група – методи осмислення, розвитку, поглиблення знань. До першої групи відносимо розповідь, пояснення, опис, тлумачення понять, інструктаж, бесіду, самостійне читання книг з метою первинного сприймання знань; демонстрацію, ілюстрацію; трудовий процес; самостійне спостереження, екскурсію, практичну роботу в процесі самостійного оволодіння знаннями; показ фізичних вправ. До другої групи – вправи, пояснення факторів і явищ природи і праці, суспільного життя; проблемні завдання, творчі письмові роботи, виготовлення навчальних посібників і приладів, графічні роботи, дослідницькі роботи, експеримент, керування машинами, механізмами, приладами, застосування знань і вмінь; тривала трудова діяльність, що забезпечує поєднання практичної діяльності з вдосконаленням вмінь та поглибленням знань.

Дидактична система навчання з науково-філософським обґрунтуванням спрямовувалась на індивідуалізацію навчання, розвиток здібностей і обдарувань вихованців, розвиток пам'яті, мислення, творчості, фантазії. У Павлиші пройшли апробацію і стали ефективною складовою навчально-виховного процесу дві програми навчання, уроки мислення, подорожі до джерел думки і слова: уроки творчості, казки школи під голубим небом, казки вечірніх сутінків; свята: Казки, Книги, Рідної мови. Щорічно видавалися рукописні журнали „Педагогічна думка”, „Павлиські Казки”.

Діти і природа – основа розвитку особистості школяра. Цей напрямок у педагогіці Василя Сухомлинського особливо гармонійно поєднується з пізнанням краси в усіх її вимірах, розвитком позитивних емоційних співпереживань і захоплень, здобуттям знань, збагаченням життєвого досвіду, прагненням пізнати, зберегти і захистити природу. Його „Триста сторінок книги природи” – школа, яку з користю пізнають і сприймають діти і дорослі. Упродовж усього періоду роботи в Павлиші Василь Олександрович, а з ним і увесь колектив, невтомно дбали про перетворення шкільної садиби у найкраще місце в селищі. *Трудове виховання учнів* – провідна проблема теоретичних досліджень і практичної діяльності Василя Олександровича. Цій проблемі він присвятив численні книги і статті, у яких генеруюча ідея – створення оптимальних умов для розвитку природних індивідуальних здібностей кожної дитини. Педагогічний зміст системи трудового виховання педагог-новатор розкрив через принципи трудового виховання, які у вітчизняній педагогіці вперше були визначені саме ним. Він пропагував принципи єдності трудового виховання і загального розвитку; раннього залучення дітей до продуктивної праці; різноманітності видів праці; творчий характер праці; посиленість трудової діяльності. Ці принципи розглядались у єдності і взаємозв'язку, збагачувались і розвивались під впливом багатокomпонентної практики трудового виховання учнів. Як ідеї, так і технології трудового виховання школярів вчать наступні покоління бути мудрими і виховувати дітей з раннього віку працюючими і відповідальними [6; 7]. Звертають на себе увагу ось такі „виховуючі” деталі. Кожен клас мав свій інвентар для самообслуговування: відерце, поливальницю для квітів, щітки, пилосос, ганчірки. Інвентар знаходився у відведеній кімнаті. Діти привчалися до того, щоб кожна річ мала своє місце. Про чистоту в приміщеннях дбали всі: директор, вчителі, учні, прибиральниці. Доріжки, якими діти переходили з приміщення в приміщення, завжди були ідеально чисті. Про виховну роль шкільної ділянки Сухомлинський говорив і писав досить часто. Адже до всієї тієї краси він особисто докладав чимало інтелектуальних і фізичних зусиль.

Переконливим є вже просто перелік об'єктів, які були на ділянці: розкішний плодовий сад площею два гектари – Сад Матері; виноградник – улюблене дітище всієї школи; теплиця – зелена лабораторія, центр дослідницької роботи юннатів і науково-предметних гуртків; лимонарій, крільчатник, пасіка, дубовий гай. „Шкільна ділянка – царство зелені, – підкреслював Учитель. Школі не потрібен величезний двір, з якого вітер ніс би у вікна хмари пилу. У нас багато зелених лужків, затишних куточків, вкритих травою. Зелені так багато, що, хоч буває, учні ходять по траві і сидять на ній, вони ніколи не зможуть її вигоптати. На ділянках багато квітів, квіткових алей, гаїв. Дорогу від головного навчального корпусу до приміщення навчальних кабінетів, робочих кімнат обсаджено кущами троянд. Ця алея троянд – улюблене місце прогулянок. У саду, периковому гаю, у дубовому гаю не менше 30 затишних куточків, де пахнуть квіти і можна помріяти, поговорити. Усе, що пов'язане з життям людини, повинно бути гарним, от чому ми приділяємо таку велику увагу красі зовнішньої обстановки” [4, с.112-113]. У класних кімнатах були господарські куточки з голками, нитками, ґудзиками, клаптиками тканини. У кожному навчальному будиночку з любов'ю були обладнані живі куточки, де стояли вирощені дітьми квіти; проводились досліди із рослинами. За порівняно короткий час – два десятиліття, павлівські школярі перетворили на родючу ділянку з садом 40 гектарів глинистого ґрунту.

Піклування про здоров'я і фізичне виховання – найважливіша праця вихователя: так вважав і діяв Василь Олександрович. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра у свої сили. „Якщо виміряти всі мої турботи й тривоги про дітей протягом перших 4 років навчання, то добра половина їх – про здоров'я”, – писав педагог [2, с.103]. Задля поліпшення здоров'я дітей вчитель проводив бесіди з батьками, дбав, щоб домашня розумова праця не була втомливою, щоб діти були більше на свіжому повітрі, рано лягали спати і рано вставали, спали при відкритій квартирці, влітку – на сіні, під наметами. В „Школі радості” діти звикали до ранкової гімнастики, до водних процедур з метою гармонійного розвитку організму, бо „...людина має бути не тільки здоровою, а й гарною” [2, с.104].

Батьківська педагогіка у Павлівці стала логічною складовою родинно-шкільного виховання. Тут поєднувалися можливості сім'ї і школи, підсилювалися національні виховні мотиви, формувалися морально-етичні засади сімейних взаємин. Василь Олександрович детально розробив глибоко продуману систему педагогізації батьків, яка включала в себе план і програму їх педагогічного всеобучу на весь період навчання дітей у школі. Провідне місце в цій системі відігравала „батьківська школа”. Її засідання проводилися двічі на місяць і суттєво впливали на підвищення педагогічної культури кожної людини. Заняття батьківської школи відбувалися під безпосереднім керівництвом і при активній участі директора, найдосвідченіших педагогів. При підготовці до занять враховувалася освіта батьків, побутові умови і традиції сімей, вікові та індивідуальні особливості дітей. Педагог вважав, що дитина повинна знати, що в її поведінці задовольняє батьків, а що ні. Вимоги батьків мають бути аргументованими, а відповідальність дітей за вчинки має базуватись на їх розумінні скоєного. Перш ніж чогось вимагати від дитини, треба впевнитись, що вона на це здатна. У роботі з дітьми використовувалися найрізноманітніші виховні дії: привчання та вправлення, різноманітні вправи як спосіб закріплення стійкості відповідних навичок і умінь, заохочення, навіювання, осуд, покарання тощо. Справжня батьківська любов, на думку Василя Олександровича, полягає в тому, щоб навчити дитину бачити, відчувати, розуміти й переживати те, що вона живе серед людей і відповідальна перед ними за свої вчинки. Культ Матері в духовному житті школярів сприяв виховання у дітей поваги, любові, шанобливого й турботливого ставлення до неї. Культ Батька формував у дітей повагу до батька як голови й годувальника сім'ї. Слід зазначити, що творча думка педагога постійно розвивалася, збагачувалася, поглиблювалася, вибудовувалася цілісна концепція шкільно-сімейного виховання.

Виключно цілеспрямовано Сухомлинський працював над зростанням професійної майстерності кожного учителя, постійно підкреслював, що вчитель творить людину.

Що таке покликання до праці вчителя? Як воно формується? – ставить проблему Василь Олександрович і відповідає: „Однією з найважливіших особливостей творчості педагога є те, що об'єкт його праці – дитина – повсякчас змінюється, завжди новий, сьогодні не той, що вчора. Наша праця – формування людини, і це покладає на нас особливу відповідальність, яку ні з чим не зіставиш” [3, с.421]. Учителеві, – зазначав педагог, – треба вміти контролювати свої сердечні поривання розумом, не піддаватися емоційній стихії. Особливо важливо це тоді, коли треба приймати рішення в зв'язку з помилковими, необачними, одним словом, неправильними вчинками ваших учнів. Мистецтво й майстерність педагога саме і полягає в умінні поєднувати сердечність з мудрістю [3, с.424]. У вибудованій ним системі науково-методичної роботи центральне місце відводилося учителям початкової школи. У педагогічних працях, на засіданнях педагогічних рад, науково-методичних формувань, в індивідуальних бесідах директор

наголошував, що тільки учитель може виховати творчу дитину, розкрити перед нею багатство знань, знайти найдосконаліші методи проектування людських долі. А для цього вчитель має бути сам творчою, непересічною особистістю, яка віддає наснагу, працю, часточку своєї душі і серця дітям. За Сухомлинським, педагогічна творчість – це здатність допомогти дитині пізнати свій внутрішній світ, перш за все свій розум, допомогти їй підвищити інтелектуальні сили, навчити її розуміти і створювати красу своєю працею, своїми зусиллями. Нехай дитина повторює те, що було вже зроблено, створено людьми, але якщо її дії – плід власних розумових зусиль, вона – творець, а її розумова діяльність – творчість. Учитель-вихователь повинен уміти плекати творчу особистість учня, тобто вміти включатися у творчий процес як складну дію, пов'язану з високим напруженням усіх духовних сил людини, і повно реалізувати: здатності до емпатії – співчуття, співпереживання, вміння поставити себе на місце іншого; вміння передавати особистий досвід й емоційні переживання у спілкуванні з учнями; створення духовних ідеалів, які б викликали в учнів певні почуття, емоції, щирі симпатії; вміння створити творчу атмосферу, творчий клімат у педагогічному процесі; здатність виховувати толерантність у відносинах, повагу один до одного; вміння підтримати в дитині суб'єкта з його власним „Я”, з правом на життєву позицію, власний внутрішній світ.

Павлівський педагог, мислитель і вчений все своє творче життя працював над вихованням кожного вчителя і педагогічного колективу. Він добивався права цілком самостійно добирати вчителів і найвищу оцінку давав тим, в яких любов до дітей поєднувалася з творчим інтересом до науки. А також прагнув, щоб учитель мав певну трудову пристрасть, був майстром у тій чи іншій трудовій діяльності, міг керувати одним, двома чи кількома дитячими колективами, забезпечуючи багатогранне духовне життя вихованців. Надавав великого значення і тому, скільки в колективі чоловіків і жінок, чи забезпечується рівновага, правильне виховання хлопчиків і юнаків, яким, крім порад і повчань, потрібна чоловіча, батьківська рука. Керуючись інтересами справи, дбав, щоб кожний учитель забезпечував високий рівень викладання предмета і виховання дітей.

Проблема виховуючого середовища як засобу впливу на духовний світ вихованців, засобу формування їх поглядів, переконань і звичок завжди була актуальною. Тому, вважаємо, доречно акцентувати увагу на особливостях *виховуючого середовища* в Павлівській школі. Василь Сухомлинський зазначав: „Мистецтво виховання полягає в тому, щоб виховували не тільки людські відносини, не тільки приклад і слово старших, не стільки традиції, що дбайливо зберігаються в колективі, а й речі – матеріальні і духовні цінності. Виховання середовищем, обстановкою, створеною самими учнями, речами, що збагачують духовне життя колективу, – це, на наш погляд, одна з найтонших сфер педагогічного процесу” [4, с.89]. Виховуюче середовище підсилювалося трудовими традиціями, які супроводжувалися духовним піднесенням, яскравими почуттями і переживаннями. Це виготовлення в кінці навчального року подарунків школі – приладдя, моделей, альбомів. Протягом канікул виготовлялися наочні посібники: гербарії, колекції, квіткові композиції. Перед початком навчального року діти прикрашали класні кімнати і шкільне подвір'я, а восени і навесні під час тижня саду садили яблуні матері, батька, бабусі, дідуся, виноград; облаштовували куточки краси. Все це робилось у тісній співпраці з вчителями та батьками, з випускниками попередніх років. Тому й потопала шкільна садиба в горіхових, вишневих, абрикосових, каштанових, ялинових насадженнях. „Усе це створено руками наших дітей, і все це можна створити в кожній школі”, – стверджував павлівський педагог-гуманіст [4, с.91]. Колективна дослідницька праця об'єднувала колектив. Ряд заходів шкільного життя, започатковані директором і вчителями, зберігаються і нині: вони стали яскравими шкільними традиціями. Серед них – свято Матері, свято дівчат; весняні свята: пісні, квітів, птахів; зимове свято снігового містечка. А також день першого снопа і свято першого хліба.

Висновки... Осередком, сутністю педагогічної системи Сухомлинського стали гуманізм, ставлення до дитини як до унікальної особистості, природовідповідність, культуровідповідність, опора на позитивне в дитині, створення ситуації успіху, одухотворення знання, формування радості пізнання, створення „інтелектуального фону школи” тощо. Учитель майстерно використовував народні традиції, культуру, природу, працю, творчість, дослідництво, самоосвіту й самовиховання школярів, організацію спільної діяльності педагогів, батьків, дітей для досягнення мети – успішного розвитку кожного вихованця. Любов до дитини невід'ємно поєднувалася з виваженою вимогливістю, що забезпечувало формування характеру, загартуванні волі, вміння переборювати труднощі, досягати мети у власній життєтворчості.

Подальшого вивчення потребує феномен цілісності педагогічної системи Василя Сухомлинського з акцентами на особистості Учителя, його саморозвитку, що забезпечувало індивідуальний підхід до дитини, розвиток обдарувань кожного, утвердження в подальшому навчанні і житті як успішної особистості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти. Постанова КМУ № 462 від 20.04.11 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5-ти т. – Т. 3. – К. : Рад. школа, 1977. – С. 7–279.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5-ти т. – Т. 2. – К. : Рад. школа, 1976. – С. 419–654.
4. Сухомлинський В. О. Павлицька середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5-ти т. – Т. 4. – К. : Рад. школа, 1976. – С. 7–390.
5. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5-ти т. – Т. 4. – К. : Рад. школа, 1976. – С. 393–626.
6. Сухомлинський В. О. Суспільно корисна праця учнів в умовах сільської школи / В. О. Сухомлинський // Радянська школа. – 1954. – № 8. – С. 23–31.
7. Сухомлинський В. А. Значение системы трудового воспитания детей младшего и среднего возраста / В. А. Сухомлинский // Советская педагогика. – 1959. – № 7. – С. 4

Анотація

Н.А.Калиниченко

Проблеми любові і вимогливості в вихованні дітей

В статті розкриваються проблеми взаємозв'язку любові і вимогливості в формуванні особистості молодших школярів.

Ключові слова: гуманна педагогіка, особистість, виховання, любов, вимогливість.

Summary

N.A.Kalinichenko

The Problems of Love and Insistence in Educating of Children

The article deals with the problems of correlation of love and insistence in formation of primary schoolchildren's personality.

Key words: humane pedagogics, personality, education, love, insistence.

Дата надходження статті:

„25” серпня 2011 р.

УДК 372.461:929–051В.Сухомлинський(477)(045)

М.І.КАЛЬЧУК,

вчитель

(м.Українка Обухівського району Київської області)

Дидактична казка на уроках навчання грамоти: з досвіду використання ідей Василя Олександровича Сухомлинського

У статті розкривається підхід змістовної модернізації періоду навчання грамоти через цікаві форми роботи з використанням методу дидактичної казки та навчання писати за генетичним принципом.

Ключові слова: дидактична казка, інтерес, радість творчості, генетичний метод навчання письма.

Замислюючись над питанням, як ефективніше організувати життя маленького школяра, я завжди звертаюся до праць видатного педагога Василя Олександровича Сухомлинського, тому що згідна зі словами з досліджень Ольги Коломійченко: „...багата педагогічна спадщина видатного вченого продовжує залишатися невикористаним резервом для удосконалення якості навчання в сучасній школі” [5, с.2].

У педагогічній скарбниці великого педагога знаходила і знаходжу відповіді на мої запитання, які допомагали у вирішенні певних педагогічних проблем. Основним орієнтиром у роботі з маленькими школярами стали слова Великого Педагога: „Дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя” [1, с.15]. Ось чому нас, вчителів початкових класів, повинно хвилювати, який саме буде цей світ у період навчання шестирічної дитини у школі.

Тривога батьків, щодо стану навчання дитини, змушувала замислитись і над тим „...яка шкідлива крута ломка всього побуту дитячого життя в школі, наскільки важливо дати простір розвиткові природних сил дитини” [1, с.19]. Тому в „Школі радості” Василь Олександрович знаходив такі форми навчання, які найефективніше зможуть зробити процес навчання шестирічних дітей цікавим, захоплюючим і приніс би найбільшої ефективності від звичного навчання школяра у школі. З власного досвіду роботи з шестирічними першокласниками він